



Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ե Ի

Մ Ի Ա Մ Ա Ն Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

Լ Ս Ա Ր Ա Ն Կ Ե Ն Յ Ա Ղ Օ Գ Ո Ւ Տ Գ Ի Տ Ե Լ Ե Ա Յ

ԲԱՅԵԱԼ ԻԹԵՈԴՈՍԻԱ ԻՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 13.

Թէոդոսիոյ հայկազն ժողովրդեանը մէջ ուսումնասիրութեան օրէ օր աւելնալուն մէկ նոր պատճառ եւ ապացոյց մը եղաւ՝ նոյեմբերի 13-ին *Կենցաղօգոյս գիտէաց Լսարանին* բացուիլը:

Շատին յայտնի էր արդէն թէ Տէրութիւնը որքան եռանդով ետեւէ է այս միջոցներուս, եւ ինչպէս կաշխատի իւր ժողովրդոցը մէջ գրել կարդալը եւ հարկաւոր ու օգտակար ուսմանց սկզբունքները տարածելու: Այս բանիս համար մինչեւ ցայժմ բացուած դպրոցներով զոհ չեղաւ, հրաման հանեց որ այսուհետեւ ո՛վ որ ուզէ կարող լինի բանալ ժողովրդեան մէջ սկզբնական ուսմունքները տարածելու դպրոցներ, մանաւանդ *սօնախան* *դպրոց* բացածները, որ Եւրոպայի ուրիշ շատ կողմերը արդէն կգտնուին, ու մեծամեծ օգուտներ կբերեն. այսինքն այնպիսի դպրատուններ՝ ուր հասարակ ժողովրդեան մէջէն

կարդալ գրել եւ ուրիշ խիստ հարկաւոր տեղեկութիւններ չգիտցողները կերթան կիրակի օրերը դաս կառնուն ձրի:

Վիճակիս Առաջնորդը իւր պաշտօնին սկրտած ժամանակէն՝ ինչպէս որ մեծ փոյթ ունեցաւ մեր ազգին մէջ դպրոցներ բանալու տղայոց համար, այսպէս ալ կբաղձար որ մեծահասակ ժողովուրդն ալ կարող լինի իրեն տարիքին ու հասկըցողութեանը յարմար կերպով մը հարկաւոր եւ օգտակար տեղեկութիւններ առնուլ՝ ընտանեկան ու պարզ ոճով. միանգամայն՝ մեծահասակ էրիկմարդկանց մէջէն կարդալ գրել ու թուաբանական պարզ հաշիւներն ընել չգիտցողները այս բաները սովորին: Խորհրդակցեցաւ ժողովրդեան բարեպաշտ եւ ազգասէր անձանց մէկբանիին հետ, տեսաւ որ նոքա ալ իրեն պէս փափաքող են այսպիսի ազգային բարեգործութեան. սիրտ ըրաւ ծանուցում ընելու եկեղեցւոյ մէջ նոյեմ-

բերի 5-ին, յորդորելով ժողովուրդը որ գործակից լինին իրեն այս ազգասիրական նոր ջանքին, եւ տպագրութեամբ հրատարակեց հետագայ յայտարարութիւնը:

«*Լսարան կենցաղօգոյս գիտելեաց, ի Թեոդոսիա:*»

«Քաղաքիս մէջ ազգային Լսարան մը պիտի բացուի կենցաղօգուտ գիտելեաց, այսինքն ժողովարան մը՝ յորում դասախօսութեան կերպով բացատրութիւններ լինին ամէն մարդու հարկաւոր եւ օգտակար գիտելիքներու վրայ, ղիւրիմաց լեզուով ու ժողովրդեան հասկըցողութեանը յարմար ոճով:

«Այս Լսարանին տեղն է առ այժմ Խալիպեան Ուսումնարանին մեծ դահլիճը:

«Դասախօսութիւնները պիտի լինին ամէն կիրակի իրիկուն ժամը վեց ու կեսէն մինչեւ ինը:— Կարդալ գրել, եւ Թուաբանութեան ու Հաշուեկալութեան սկզբունք սովորիլ կամեցողները մէկ ժամ առաջ պիտի ժողովին ու առանձին դաս առնուն Գ. Խորէն Վարդապետէն:

«Ամէն հայազգի կամ հայերէն գիտցողը, թէ էրիկմարդ եւ թէ կնիկմարդ, կարող է գալ Լսարան եւ դասերը մտիկ ընել:

«Լսարանին դասախօսութիւնները ձրի են:

«Դաս լսողներուն պարտքն է հանգարտ կենալ, եւ խօսակցութիւն չընել:— Իւրաքանչիւր դասէն ետքը տասը վայրկեան կամ մէկ քառորդ միջոց կտրուի. այն միջոցին՝ եթէ մէկը տարակոյս մը ունենայ լսածներուն վրայ, կարող է հարցընել ուրիշներուն կամ դասատուին, եւ պատասխան ընդունիլ:

«Լսարանին մէջ լինելու գլխաւոր դասախօսութեանց նիւթերն ասոնք են.

ՊՍՏՄՈՒԹԻԻՆ Ս. ԳՐԱՅ, զոր պիտի դասախօսէ Գերապատիւ Առաջնորդը.

ԱՇԽԱՐՀԱՊՍՏՄՈՒԹԻԻՆ, զոր պիտի դասախօսէ Գեր. Խորէն Վարդապետը:

«Առաջնոյն հետ դասախօսութիւն պիտի լինի նաեւ Մտավարժութեան, այսինքն մարդուս մտաւոր ու բարոյական կրթութեանը վրայ. իսկ երկրորդին՝ այսինքն Աշխարհապատմութեան մէջ պիտի բովանդակուին Սկզբունք Աստղաբաշխութեան, Աշխարհագրութեան, Պատմութեան (հին եւ նոր ազգաց), Բնական Պատմութեան, Բնագիտութեան, Բնալուծութեան, Տրնտեսական եւ Արուեստական գիտելիք, եւ ուրիշ ամէն մարդու հարկաւոր եւ օգտակար տեղեկութիւններ, զուարճալի ու ղիւրիմաց ոճով մը խառնած: Պէտք եղած գործիք, պատկերք, աշխարհացոյցք, ամէն ալ ըստ ժամանակին իգործ պիտի դրուին ունկնդրաց առջեւը:

«Լսարանին դասախօսութիւնները կսկըսին նոյեմբեր ամսոյ 15-ին, կիրակի օրը, եւ անընդհատ կշարունակեն մինչեւ զատիկ, ղուրս հանելով միայն յունուարի 1-ը, որ է Կաղանդի օրը, փետրուարի 26-ը, եւ մարտի 5-ը, որ է Բուն բարեկենդանին օրը:»

Այս յայտարարութիւնը աւետաւոր լուրի մը պէս տարածուեցաւ բոլոր ժողովրդեան մէջ, եւ ամէն մարդ ալ անհամբեր կերպով կսպասէր նոյեմբերի 15-ի կիրակին որ երթայ ինքն ալ գտնուի Լսարանին մէջ: Յիրաւի ալ այն կիրակին իրիկուն ժամը 6 ու կեսին Խալիպեան Ուսումնարանին մեծ դահլիճը երկու հարիւր հոգիէն աւելի ունկնդիր ժողովուեցաւ, որոց մէջ քառասունի չափ ալ կանայք կային՝ իրենց համար պատրաստուած տեղը:

Գ. Առաջնորդը ելաւ աթոռը, եւ դասախօսութիւնը սկսեւն առաջ հետագայ խօսքերն ըսաւ ժողովականաց.

«Զարմանալի եւ գեղեցիկ տեսարան: Հարիւրաւոր անձինք, մեծ ու պզտիկ, արք եւ կանայք, այսպէս սիրով եկաք ժողովեցաք ուրեմն այս տեղս՝ հոգւոյ եւ մարմնոյ օգտակար եւ զուարճալի տեղեկութիւններ լսելու: Մեք էինք այս հրաւիրանքը ձեզի ընողները, ու մեք եմք առջի զարմացողներն որ այսքան յօժարութեամբ մտիկ ըրիք մեր ձայնին ու հոս ժողովեցաք՝ մեր կարծածէն աւելի բազմութեամբ: Շնորհակալ եմք, պատուական ժողովականք, որ այս ձեր յօժարամիտ ունկնդրութեամբը այսօրուրեւ կփարատէք այն ծածուկ վախն որ ունէինք մեր սրտին մէջ, թէ մի գուցէ մեր ձայնը տգիտութեան խաւարին անմարդի անապատներուն մէջ ցրուի կորսուի, կամ թէ ալէկոծեալ ծովին եզերքը կանչուրուտողի ձայնին պէս քամիին ու ալիքներուն մատնուի եւ լսող ամենեւին չուրենայ: Փնռք Աստուծոյ, եւ շնորհակալութիւն ձեզի, որ այս մեր վախը այսօրուրեւ փարատեցիք: Կմնայ ուրեմն որ մեք ալ ձեր գեղեցիկ փափաքանացը համեմատ՝ աւելի եռանդով ձեռք զարնեմք այս մեր նոր ու ծանր աշխատանքին: Այո, նոր ու ծանր աշխատանք է այս մեր ձեռք զարկածը, ոչ թէ անոր համար որ իբր թէ առաջին անգամն է որ ուրիշներուն բան սովբեցընելու աշխատանքին ձեռք կզարնեմք, — վասն զի մեր ճակատին գիրն եղած է (այսպէս ըսեմ) երեսուն տարիէ իվեր դասախօսութեան աշխատանքով սիրտ ու ձայն մաշեցընել՝ ուրիշներուն բան սովբեցընելու, — եւ ոչ անոր համար որ իբր թէ սովբեցընելու

բաներնիս ըստ ինքեան չհասկըցուելու կամ դժար հասկըցուելու բաներ են. ոչ. հապա միայն անոր համար նոր ու ծանր՝ որ կուզեմք *աւեհ կարգի՝ աւեհն ճարիֆի՝ աւեհն ասիմանի* մարդուն ալ հասկըցողութեանը յարմար կերպով ընել այս մեր դասախօսութիւնները, ինչպէս որ տպագրեալ Ֆայտարարութեանը մէջ տեսաք: Շիտակն ըսելով, մեզի աւելի դիւրին եւ աւելի թեթեւ կ'համարիմք այնպիսի ժողովականներու առջեւ խօսիլ ուսումնական նիւթոց վրայ որ արդէն ուսեալ եւ կրթեալ են՝ քան թէ անոնց առջեւ որ ուսումնական լեզուն անգամ իրենց համար նոր սովբելու խրթին եւ դժուարին բան մի է: Եւ կարծեմ թէ դուք ալ իրաւունք կուտաք այս խօսքիս:

«Սակայն որ բանին մէջն որ փափաք ու ջանացողութիւն կայ, ոչ ապաքէն ամէն դժուարութիւն հոնտեղը կ'դիւրանայ. որ բանին մէջ որ եռանդ կայ, ոչ ապաքէն հոն ամէն ծանրութիւն կ'թեթեւայ: Եթէ դուք, պատուական ժողովականք, այդքան փափաք կցուցընէք զործով, եւ ոչ թէ միայն խօսքով, ոչ գիշերուան մթութիւնը կ'նայիք եւ ոչ եղանակին գէշութիւնը, պէտք է հաւատամք որ ձեր ուրիշ քաջելու դժուարութիւններն ալ աչքերուդ ծանր պիտի չերեւան: Այս տեսնելով՝ որքան պիտի աճի եւ աւելնայ նաեւ մեր եռանդը, եւ անով որչափ պիտի թեթեւայ մեզի այս աշխատանքին ծանրութիւնը: Եթէ ձեր կողմէն ջանքն ու փափաքը, մեր կողմէն ալ եռանդն ու քաջալերութիւնը չպակսին, տարակոյս չունենամք, պատուական ժողովականք, որ Աստուծոյ օրհնութիւնը այս մեր բարի՝ գովելի եւ օգտակար ձեռնարկութեան վրայ է, ուստի պէտք է որ յաջողի եւ առաջ երթայ:

«Միայն այս խնդրեմք յԱստուծոյ՝ բարեխօսութեամբ սրբոց հեշտակաց եւ հրեշտակապետաց, որ հալածական տանի ու միշտ հեռու պահէ այս մեր ժողովարանէս՝ սուրբ խաչին ամենայաղթ նշանովը՝ մեր ազգին ամէն աղէկութիւններուն հակառակող աներեւոյթ զազանը, որ է *նախանձն ու չարախօսութիւնը, ծուռութիւնն ու արհամարհութիւնը*, եւ չթողու որ այս իրեն օրհնած եւ սուրբ աջովը տնայաժողովի նոր պարտէզը աւրուի փճանայ ապականի: Ըսեմք միաբան՝ այսօրուրնէ սկսելով, «Հալածեալ իմէնչ Տէր նշանաւ խաչի՝ քո զընդդիմանաւս եւ զաներեւոյթ զազանն, եւ մի տար յապականութիւն զքո ժառանգու-

«Թիւնս. այլ կեցո զժողովուրդս քո եւ օրհնեալ «զժառանգութիւնս քո:» — Եղբարք, Աստուած մեր մէջն է ու մեզի հետ է այս բարի գործոյս մէջ ալ՝ իբրեւ հովիւ քաջ. հրեշտակները մեր քովն են՝ իբրեւ պաշտօնեայք Աստուծոյ, պահապանք ու բարեկամք ազգի մարդկան, եւ երանաշնորհ նախնիքն մեր Սահակ եւ Մեսրոպ, Խորենացին եւ Եղիշէ, Նարեկացին եւ Շնորհալի, եւ ամենայն Հարք եւ Վարդապետք Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ եւ պաշտպանք ազգիս մերոյ բարեխօս են անտարակոյս մեր գործոյն յաջողութեանը համար, եւ կրսեն առ Աստուած. «Հովիւ քաջ, հովիւ «բարի եւ յաւիտեական, նայեաց եւ այց ա-«րա բանաւոր հօտի քո, զոր ժողովեցեր առ «քեզ զթութեամբ քով. զամենեսեան օրհնեալ, «զամենեսեան իմաստնացո, զամենեսեան լու-«սաւորեալ, եւ ամենեցուն պարգեւեալ զերկ-«նից արքայութիւնդ:»

«Քաջալերուիմք, սիրտ առնեմք ուրեմն մեր ալ, եւ սկսիմք այս մեր ձեռնարկութիւնը զը-«ւարթութեամբ առաջ տանիլ, ոչ կորստական շահասիրութեամբ, եւ ոչ ունայն պատուասիրութեամբ, այլ միայն իփառս Աստուծոյ եւ ի-«յառաջադիմութիւն ազգիս մերոյ:»

Այս ընդհանուր յառաջաբանէն ետեւ Առաջ-«նորդը սկսաւ իւր դասախօսութիւնը Աստուածաշունչ սուրբ գրոց պատմութեանէն, ջանա-«լով ըստ կարի պարզ եւ դիւրիմաց ընել իրեն զրուցուածքը եւ Խրիմու Հայոց ժողովրդական լեզուին յարմարցընել:

Երբոր վերջացուց նա իւր դասը, եւ մէկ քառորդի չափ ատեն տրուեցաւ ժողովակա-«նաց հանգչելու եւ խօսակցութիւն ընելու, Գեր. Խորէն Վարդապետը սկսաւ իւր դասախօ-«սութիւնը Աշխարհապատմութեան վրայ. եւ այն առաջին դասովը հասկըցուց ուսումնական Աշ-«խարհագրութեան ընդհանուր սկզբունքները, այսինքն տիեզերաց դրութիւնը, արեգական դիրքը, աստեղաց եւ մոլորակաց ընդհանուր յատկութիւնքը, անոնց շարժմունքը, խաւար-«մունքը, եւ այլն, երկրագնդին ու երկնագնդին վրայ ալ ցուցուց պէտք եղած կտորները:

Թէ՛ նոյն իրիկունը եւ թէ՛ յաջորդ օրերը մեծապէս զոհ երեւցան ժողովականք այն ա-«ռաջին երկու դասախօսութեանց վրայ, եւ կը-«յուսացուի թէ հետզհետէ իրենց թիւը պիտի աւելնայ եւ ուշադրութիւնը պիտի սաստկա-«նայ, որով եւ գովելի գործոյն օգուտները շու-«տով պիտի տեսնուին: